

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	
ผู้เขียน	นายรัฐพล ตันตือนุพงษ์	
ปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) ส่งเสริมการเกษตร	
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ กฤษน์ ศรีมงคล	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
	รองศาสตราจารย์ ดร. อารมณ์ โอภาสพัฒนกิจ	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
	รองศาสตราจารย์ ดร. สุนทร คำयोग	อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สาร และ3) เพื่อได้แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม โดยประยุกต์ใช้ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นวิธีวิทยาวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า การจัดการเหมืองฝายในลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีการใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่สารผ่านระบบเหมืองฝายควบคู่ไปกับการบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำแม่สารที่อยู่ในความรับผิดชอบของ โครงการชลประทานลำพูน ส่งบำรุงน้ำที่ 4 ซึ่งมีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ใช้น้ำจากระบบเหมืองฝาย และอ่างเก็บน้ำแม่สารจำนวน 1,085 ราย 6,976 ไร่ จาก 16 หมู่บ้านใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีบัวบาน ตำบลป่าสัก และเทศบาลตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีการแบ่งน้ำ หรือจัดสรรน้ำออกเป็น 2 เส้นทางคือ เส้นทางที่ 1 อ่างเก็บน้ำแม่สาร จะส่งน้ำไปยังอาคารส่งน้ำ (ฝายแม่สารใน) และเส้นทางที่ 2 ส่งน้ำลงมาตาม ลำน้ำแม่สารให้กับ ฝาย 5 ฝาย ได้แก่ ฝายทุ่งยาว ฝายป่าสักกลาง ฝายมหาโชค ฝายป่าสัก-เวียงของสามัคคี และฝายป่าขาม

โดยวิธีการหลั่งน้ำจากฝายข้างบนลงมาฝายข้างล่างตามลำดับควบคุมกับการใช้การกำหนดวันในการใช้น้ำของแต่ละฝาย เมื่อน้ำมายังแต่ละฝาย แต่ละฝายก็จะทำการบริหารจัดการการใช้น้ำกันเอง ซึ่งจะผ่านคณะกรรมการเหมืองฝายของตัวเอง และน้ำก็จะผ่านไปตามโครงสร้างของระบบเหมืองฝาย โดยการแบ่งน้ำ หรือจัดสรรน้ำจะพิจารณาจากลำเหมืองเส้นไหนที่มีพื้นที่รับน้ำ สมาชิกผู้ใช้น้ำมากที่สุด ก็จะให้ความสำคัญมากที่สุดตามลำดับ นอกจากนี้แต่ละฝายก็ยังมี การแบ่งงาน เช่น การทำความสะอาดลำเหมืองเพื่อให้น้ำเดินทางไปตามลำเหมืองได้สะดวก การฟังกเทศน์ และการเลี้ยงฝายเพื่อระลึกถึงคุณค่าของน้ำ และคุณค่าระบบเหมืองฝาย และถ้าหากผู้ใดทำผิดกฎหรือระเบียบเหมืองฝายเกี่ยวกับการใช้น้ำที่กำหนดไว้ ก็จะมีการลงโทษตามกฎระเบียบเหมืองฝายที่ผู้ใช้น้ำร่วมกันตั้งขึ้นมา

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 1) ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม ได้แก่ ปัจจัยด้านตัวบุคคล ผู้นำกลุ่มเหมืองฝาย ผู้นำด้านการปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปัจจัยด้านกลุ่มคน กรรมการเหมืองฝาย สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ปัจจัยด้านการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ปัจจัยด้านการปลูกพืช ปัจจัยด้านอาชีพ การประชุมร่วม การปฏิบัติจริง กระบวนการมีส่วนร่วม และ 2) ปัจจัยปัจจัยหนุนเสริมที่มีผลต่อการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โครงการชลประทานลำพูน ส่งบำรุงน้ำที่ 4 (อ่างเก็บน้ำแม่สาร) ผู้วิจัย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการชดเชยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท (Community-based Master Research Grant: CBMAG)

นอกจากนี้แนวทางพัฒนาความร่วมมือการจัดการเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สารอย่างมีส่วนร่วม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นของระบบเหมืองฝายในกลุ่มน้ำแม่สาร 2) การประมวลปัญหา และศึกษาเส้นทางลำเหมือง โดยการจัดเวทีสัญจรเพื่อรับทราบสภาพปัญหา การวางแผนที่เส้นทางลำเหมือง การสำรวจลำเหมืองเพื่อเป็นการศึกษาเส้นทางลำเหมือง และการเก็บข้อมูลพื้นที่รับน้ำ 3) การวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา 4) การดำเนินการแก้ปัญหา โดยการศึกษาความเป็นไปได้ การสร้างการรับรู้ และการขอความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหา 5) การติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ 6) การรายงานและเผยแพร่ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

Thesis Title	Participatory Weir Management in Mae San Watershed, Mueang District, Lamphun Province	
Author	Mr. Ratthapon Tuntianupong	
Degree	Master of Science (Agriculture) Agricultural Extension	
Thesis Advisory Committee	Assoc. Prof. Katin Srimongkon	Advisor
	Assoc. Prof. Dr. Avorn Opatpatanakit	Co-advisor
	Assoc. Prof. Dr. Soontorn Khamyong	Co-advisor

Abstract

The objectives of this thesis titled “Participatory Weir Management in Mae San Watershed, Mueang District, Lamphun Province” were to 1) study weir management in Mae San Watershed, 2) analyze the factors affecting weir management in Mae San Watershed, and 3) develop participatory this weir management by using participatory action research.

It was found that Mae San Watershed was under the management of the 4th Weir Authority, Lamphun Province covering the area of 6,976 rais with 1,085 the water users in 16 villages and 3 Districts at Sribauban District, Pasak District and Viangyong District. Mae San weir system was divided into 2 discharges; the first discharge was started from Mae San reservoir and the second discharge was through 5 weirs; Thongyao weir, Pasakkang weir, Mahachok weir, Pasak-Viangyong Samakee weir and Pakam weir. Of this, weir management was depended upon each weir committee agreement and participatory weir management was found in the form of local rituals, regulations and maintenance.

Factors affecting participatory weir management in Mae San Watershed were 1) the personal factors composing of weir's leader, village masters, village authority and committee and the user in order to take participating votes, and 2) the authority factors composing of the 4th Weir Authority (Mae San Reservoir Project), Village committee and the researcher from Community-based Master Research Grant (CBMAG)

Approach to develop participatory weir management in Mae San Watershed, Mueang District, Lamphun Province found to be as follow: 1) the data collection in term of the history and the present problems of participatory weir management in Mae San Watershed, 2) the problems solution concerning about water mapping and to find the solution along with the expansion of participatory opportunity to all groups in this watershed, 3) the problems sources and its way to suit all group's need, 4) the problem solution implementation by the application of the possibility problem solution, developing understanding and participatory level, 5) the follow-up of the problem solution and analyzing the results, and 6) setting report from hearing votes to share and develop participatory level.